

Љубав или, ...

Данас када се шетам падињама Копаноника, питам се да ли људи на њега долазе зато што воле планину или да би потврдили свој друштвени статус. Исто важи за сва друга путовања. Шта је то што тера људе на вечити немир, на путовања. Одатле и потиче горњи наслов. Било би непоштено унапред наметнути закључак. Оно што ће ови редови изнети мора се третирати као моје лично искуство, стечено у путовањима свих ових година. Неће то бити просто описивање догађаја, јер то и нису били само догађаји у мом животу, било је то нешто много више, нешто због чега данас, када не знам када ће се поново дешавати, само могу да жалим.

Некоме ће моја путовања, по одређеним и дужини трајања изгледати помало и смешна, док ће за друге опет бити недоживљени сан. Нека од њих сам већ описао, али чини ми се ниједно до краја. С друге стране било је ту и пуно путовања по просторима, које смо некада звали Југославија. Многе ствари сам сада заборавио, али надам се да ће после свега ово бити једно занимљиво сведочанство.

Моје путовање по простору и времену започело је оним излетима на Кадињачу, Златибор и Ивањицу. Иако је излет на Кадињачу био најраније моје путовање, имао сам тек три године, неких детаља са тог излета се и данас сећам. Као нпр. да смо ишли оним црвеним аутобусом, који ћемо после тога годинама звати градски аутобус и камионом. Нажалост других детаља практично се не сећам са тих излета, осим неког превртања чамца на језеру на Партизанским водама. Срећом остале су фотографије као сведочанство тога времена.

У међувремену било је и једно путовање са мамом у Београд, одлазак у Зоолошки врт са нина Фаником, пита од пиринча, тамбура што ми је купио ујка Владан, све остало је некако избледело. А онда сам

једног дана сазнао да идемо на море. Било ми је непуних шест година тако да је то заиста био мој први излазак у велики свет. До тада сам о мору знао само из прича моје баке Љубице, која је негде крајем четрдесетих стигла чак до Ријеке и Опатије.

Сећање са стрепњом

Право путовање је започело једног јулског дана 1959. године. Иако ме памћење и данас добро служи не бих могао да се сетим припрема за тај пут. Сећам се да смо се једне ноћи нашли у возу, који је требао да нас одвезе на море. Ми и чика Војови. Оно што је на мене на самом почетку тог пута оставило утисак било је чика Војово остајање у Биоски, када је сишао да наточи воде. Он ће и у будуће често остајати, дозвољавајући да га по кад кад чека цео аутобус. Осим тога запамтио сам и онај плетени кофер са кајсијама. Наравно запамтио сам ја и Шарган и Иван планину, јер било је то путовање од две ноћи и дана, нешто што остаје за цео живот.

„Тура” на станици Бистрик изнад Сарајева

Биле су то године, посебно када дете дође у ситуацију да види нешто ново, када пуно пита, зашто ово, зашто оно. Ја сам се тада између осталог питао, како то да смо из воза у Сарајеву изашли на једном месту, на старој железничкој станици, а ушли на другом, на оном уском колосеку изван нове железничке станице, где се данас налази сарајевска аутобуска станица. Поред питања, које сам постављао и себи и другима упијао сам све оно што сам слушао кроз разговоре старијих. Као нпр. да је сарајевска железничка станица најлепша станица у Југославији. Споља гледано, поготову за малишу, као што сам био ја, здање је заиста деловало монументално. Много година касније сазнаћу да је станица пројектована непосредно после рата, кад је интензивно ширена мрежа пруга нормалног колосека. Један од тих подухвата била је и изградња чувене пруге Шамац – Сарајево, која је повезала главни град БиХ са магистралном пругом Београд – Загреб. Пруга дужине 240 километара

изграђена је за само седам и по месеци. При томе је пробијено девет тунела укупне дужине 2267. метара, од којих је најдужи био тунел Врандук дужине 1534 метра.

Стара железничка станица у Сарајеву

Сећам се да смо по доласку у Сарајево морали прво на умивање, јер је требало спрати трагове “Ћириног” угља и дима, што је улазио у вагоне сваки пут када би се закаснило са затварањем прозора у шарганским, али и другим многоборојним тунелима на траси пута између Чачка и Сарајева. Неко ће сетити и оних “Ћириних” вагона II разреда без купеа са дрвеним клупама.

Сарајево – полазни колосек ускотрачне железнице ка мору

Оних неколико сати што је требало провести од доласка у Сарајево и наставка путовања требало је утрошити шетњом по граду. Ваљда сам тада први пут био на Башчаршији, памтим једино одлазак са старе станице на нову

идући шинама, поред оне касарне, за коју ћу две деценије касније сазнати да се зове касарна “Маршал Тито”.

Плоче – данас

Нажалост ове редове пишем у време, када свака помисао на прошлост и места која помињем изазивају само болне успомене. Ти простори сада су тако далеки, бојим се да ће за мене остати само живи у овим редовима. Волео бих, када бих поново за неко разумно време, када ово зло, које нас сада окружује постане само део успомена, поново посетим та тако драга места свога живота.

Брод „Владимир Назор“

Не бих са сигурношћу могао да кажем да се сећам Иванских тунела, али то би сасвим било могуће, јер је воз за Плоче полазио у 16 сати и сасвим сигурно да је за видела могао да стигне до Брадине, места за које ћу такође

чути тек касније. Али сећам се доласка у Плоче, била је још ноћ. Требало је сачекати полазак брода на релацији Плоче – Сплит, који је успут свраћао у Градац, који је био циљ нашег путовања.

Ту у Плочама први пут сам видео море, први пут сам се повезао бродом. Моји ће ми касније рећи да су се плашили како ћу реаговати на вожњу бродом, али сам ја храбро закорачио преко оне даске којом се ступало на брод. Били су то они бродови, чини ми се да смо их добили у оквиру помоћи после рата, који су носили имена чувених песника, „Његош“, „Владимир Назор“, „Иван Цанкар“, „Вук Караџић“, „Коста Рацин“. Из Плоча брод је прво пловио за Трпањ на полуострву Пељешац, а онда је узимао правац према Градцу, који се налазио преко пута.

Не знам који је прст судбине утицао да се нађемо у кући обитељи Ујдур, тек за њу ће у великој мери бити везана моја летовања у следећих тридесетак година. Нажалост, као што свему у животу дође крај тако је и ово пријатељство некако данас постало само део сећања. Кажу да са годинама време брже пролази, а ја бих хтео да у ове редове саберем све оно што ме је везивало за те шљунковите плаже Градца, како рекох следећих скоро тридесет година. Једноставно не могу да искажем колико је туге у мени што нам се све то десило, како бих био срећан ако би и они моји негдашњи другари понекад помислили на мене, као што ја у овом тренутку, и као што сам у многим тренуцима, мислио на њих.

Градац из 1963. године

Градац 1959. године био је највише село, али смо га вероватно због оних битих разлика од ових наших српских села вероватно сматрали градићем. Имао је једну продавницу, месару или како је ми зовемо касапницу, једну кафану “Биоково” и неколико одмаралишта, наравно синдикалних, која су припадала углавном босанским предузећима.

Поглед на Градац из ваздуха

Било је ту и крагујевачко дечије одмаралиште. Кажу постојало је још пре рата. Као и многа друга приморска места место је било изграђено на рту, на чијем је највишем месту била црква. Градачка црква, а кућа Ујдурових је била у непосредној близини цркве, је била некако оронула, са старим звоником, одграђеним двориштем по коме се играла дечурлија. Из централног дела Градца, званог Солине до куће Ујдура водила су два пута. Оним доњим, који је пролазио поред луке или порта, како се овде говорило, тог далеког јутра попели смо се и ми. Ујдурци су тада имали само једну кућу са кухињом, две собе и купатилом у приземљу. У једну од тих соба, ону поред кухиње сместили смо се мама, тата и ја. У ону поред чика Војови. Тај простор ће каснијих година бити значајан за моја летовања у Градцу.

Обитељ Ујдурових се састојала од шест чланова. Чика Нико, његова супруга тетка Марија, њихови синови Жељко и Зденко, чика Ников отац дид Иван, и тета Матија, чика Никова тетка по оцу. Чика Нико је по струци био столар, правио је оне прекарне чамце, који су се овде називали кайћи. Током многобројних боравака у Градцу имаћу прилике да и сам учествујем у прављењу кайћа, поготову када је требало обојити односно питурати новосаграђени кайћ. Тетка Марија је била домаћица са свим оним обавезама, које са собом носи живот у селу пре свега у храњењу оваца. Знала је она да раном зором, да би избегла погледе знатижељних туриста, упрти нарамак траве да би нахранила овце.

Жељко и Зденко били су мојих година, Жељко две године старији, Зденко млађи пар месеци. Дид Иван је био повратник са Новог Зеланда, где је провео двадесет година углавном као дрвосеча. Тамо је стекао пензију, а овде се још помало бавио превозом песка и шљунка из долине Неретве пошто је ортачки имао бродич намењен тој сврси. Тета Матија или краће Тета, била је оно што се каже уседелица. Када је дид Иван отишао у Зеландију овде му је

остала породица, жена и двоје деце, Нико и Неда. Када му је жена умрла, тета Матија је остала уз децу и тако се није удала.

Панорама Градца – лево од цркве је кућа Ујдурових

Недалеко од куће Ујдурових, на врх брда Градина, живели су тетка Маријини родитељи Јела и Јуре Шутић са још нежењеним синовима Балдом и Бранком. У дворишту била је стара кућа Ујдура у којој су они живели током лета, када су кућу издавали.

Од тада је прошло скоро четрдесет година, понешто је нажалост избледело из сећања. Остале су само лепе успомене на то дивно и безбрижно детињство када сам се радовао поновном одласку у Градац, када сам желео да ту створим неки кутак за себе, за чим и данас жалим. Без обзира на све што се у међувремену десило жалим што су се везе покидале, што смо можда заборавили једни на друге, што нас сада везују нека друга нажалост ружна осећања. Не могу никада заборавити Градац оно друштво, време када сам се осећао као један од њихових, желим да верујем да је то заиста тако било. Надам се да време заиста лечи све, да ће ми се пружити шанса да макар још једном пређем тај пут од Солина до цркве дубоко саосећајући са свим оним који су страдали током ових смутних времена без обзира због чега су се нашли у вртлогу протеклих догађаја.

Купали смо се на плажи Бошац иако се мени лепшом чинила плажа на Солинама. Ваљда сам предност давао ситном у односу на крупни шљунак. Заштитни знак бошачке плаже била је велика костела (кестен) у чијој хладовини су многи тражили уточиште. Костела је у то време била једино дрво на целој плажи. На другом крају плаже према месташцу Брист било је и ситног шљунка, а плажа се завршавала стенама на којима смо се понекад

купали. И на почетном делу плаже такође су биле огромне стене, које су бар мени некако уливале страхопоштовање.

Поглед на Градац са плаже Бошац

У то време смене су трајале две седмице, ваљда се сматрало да нам је стандард довољно велики да породица може провести толико дана на одмору. У то време запосленима је пружана још једна погодност у виду попушта од 75% на цену коштања карте за сва превозна средства. Деца до десет година нису уопште плаћала превоз. Наравно овај попуст се могао користити само једном у току године. Куповала се тзв. К15 карта која се оверавала у месту започињања путовања, и сваки пут се оверавала када се путовање прекидало, односно поново започињало. Важност карте је била 30 дана. То је значило да сте у тих 30 дана могли непрестано путујете пре него се вратите у место поласка. Зхваљујући постојању ове повлашћене карте ја ћу имати прилику да добрим делом упознам ону велику Југославију.

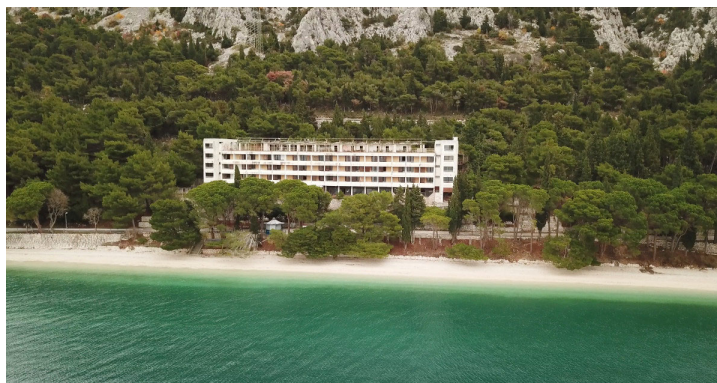
Те 1959. године практично се није користила копнена веза између места на мору, јер још није била изграђена Јадранска магистрала. Због тога се углавном путовало бродовима. Тако смо се и ми једног дана запутили на излет у градић Макарску. Уз пут брод је сигурно стајао у Подгори. Да ли још у неком месту не сећам се. Била је то редовна бродска линија Плоче – Сплит – Плоче, са пристајањем у свим већим местима. Чини ми се да је брод саобрћао два пута у току дана у оба смера. Пристајање брода било је попут празника за мештане, али и за тада још увек малобројне туристе. Долазак бродова у места дуж Макарске ривијере по правилу је пратила велики број окупљених грађана. Домаћи су сачекивали новодошле туристе нудећи им смештај. За туристе пристанак брода је представљао атракцију, јер био

праћен маневрисањем и избацивањем ужади коју су вешти лучки радници везивали са стубове.

Панорама Макарске

Сваки брод је потенцијално довозио нове туристе тако да су мештани излазили на муло (пристаниште) не би ли нашли новог госта за своје слободне собе. И тако сваки дан. Макарска је била град за наше мало мисто, али опет смо највише времена посветили купању.

Једно од одмаралишта („Ђуро Салај“) на Водицама

Сећам се да је током летовања мама спремала храну, мада смо понекад ишли и на вечеру у ресторан “Биоково”, нешто смо били уплатили. Да ли је био у питању цео пансион па су се наши попишманили или смо имали уплаћену само вечеру, не сећам се. Овај проблем хране наводим због једне занимљивости везане за једну вечеру у “Биокову”. Било је нестало светла па

смо вечерали у мраку. Знао сам да за вечеру има нешто што се зове риба. Док ми је мама давала ја сам питао, “Зашто риба има укус кромпира?”. Касније ћу сазнати да се риба најчешће служи са кромпиром као прилогом и да сам ја том приликом уз понеко парче рибе јео и кромпир.

Вечери смо проводили у шетњама до дела Градца, који се зове Водице и где су се већ налазила одмаралишта неких сарајевских предузећа. Тада нисам могао знати да ће овај део Јадрана између Плоча и Макарске постати босанско – херцеговачка ривијера. Није тешко погодити зашто.

Поглед на Сплит са Марјана

Једног дана у госте су нам дошли тетка Роса и теча Ристивоје. Пут у Градац их је нанео на повратку из Шибеника где су традиционално летовали. Долазак Чоловића у Градац није био случајан, јер им је неко од наших родитеља послао телеграм где смо смештени. Да би ми знали када они долазе и они су хтели да пошаљу телеграм, али су заборавили презиме фамилије код које смо ми били смештени. А онда се умешао прст судбине. Док је теча Риле покушавао да се сети презимена, тетка Роса је онако више из немоћи рекла, „Е, баш су ови неки ујдури“.

Две седмице у Градцу су брзо прошле. Дошло је време за повратак кући. У нашем случају повратак је подрумевао путовање које би се могло назвати – обилазак Југославије. Као шестогодишњак нисам сасвим имао представу куда ћемо путовати и шта ћемо све видети. Из Градца смо се једног јутра упутили за Сплит. Овај леп град био је центар јадранске регије познате као Далмација. Заједно са средишњом Хрватском, Славонијом и Истром, Далмација чини четири историјске области које данас чине Републику Хрватску. На повратку чика Војовим се придружила и сестра стрине Милице,

Зора. У Сплиту смо се задржали цело поподне обилазећи риву, Диоклецијанову палату и пењући се на Марјан. Из тог времена остале су неке драге фотографије. Попут оне са гајдашом на степеницама које воде на Марјан.

Брод „Партизанка“

Увече смо се укрцали на брод „Партизанка“ и заплвили ка Риједи. Пут је трајао целу ноћ. Ријека је једна од највећих јадранских лука. Искрцавамо се на Риви и оно што свакој придошлицы у град прво пада у очи је палата „Јадран“ у којој је смештена управа поморског предузећа „Јадролинија“.

Палата „Јадран“ у Риједи

А онда следи оно што је судбина сваког путника намерника – где јести у непознатом граду. Ми смо путовали бродом са смештајем на палуби, јер то је ниво који дозвољава она, већ више пута помињана К15 карта. За смештај у кабини потребно би било купити посебну, не баш јефтину карту. Такође, храна на броду је јако скупа тако да нас је по силаску са брода чекало налажење места где ћемо доручковати.

Ријека је до краја Првог светског рата припадала Аустро – Угарској, а од 1924. до 1947. године Италији. Ако се у обзир узме да се ради о великом лучком граду осећа се некако дах Европе.

Опатија – купалиште Слатина

Захваљујући томе лако налазимо радњу са пецивима, што би се код нас рекло пекару. Наше следеће одредиште је Постојна, јер желимо да посетимо једну од најпознатијих пећина у Европи. Постојна је релативно близу Ријеке па зато планирамо да преноћимо у Ријечи и првим јутарњим аутобусом одвеземо се до Постојне. У међувремену одлазимо у оближње летовалиште Опатију симбол високог туризма тадашње Југославије.

На купалишту Слатина све је другачије од онога што сам видео у Градцу и Макарској где сам имао прилику да се купам. Уместо крупног камена из Бошца овде је морско дно прекривено ситним песком. Чак се усуђујем да направим скок на главу са једног стуба, што ми у Градцу није падало на памет. После провода у Опатији враћамо се у Ријеку. Код чика Војових долази до неког комешања. Води се жучна расправа, после које они одлучују да одмах отпутују за Београд. Тако да ми остајемо сами. Ја сам предлагао да и ми кренемо са њима. Није ми се растајало од Драгана. Али моји се нису сложили са тим. И били су потпуно у праву. Смештај налазимо у стану до кога се долази дугачким стрмим степеништем.

Ујутру се смештамо у аутобус који преко Илирске Бистрице и Пивке вози путнике за Постојну. Прво одлазимо до железничке станице где у

гардероби остављамо кофере и упућујемо се ка Постојнској јами. Комплетна посета је на мене, шестогодишњака из српске провинције оставила снажан утисак. Све сам некако упијао и остало је урезано у сећање и после пуних шест деценија. Испред улаза налазио се огроман паркинг крцат аутомобилима, које никада нисам видео у животу.

Постојнска јама

Посета јами почиње возњом електричним возићем у дубину јаме, одакле се враћамо пешке. Водич нам указује на занимљиве скулптуре настале у кречњаку. У великој дворани, која се користи и за концерте озбиљне музике, налазе се базени са чувеним човечјим рибицама, којих има само овде у Постојнској јами. По окончању посете поново смо на топлом јулском сунцу.

Укрцавање у воз за Београд чекамо у станичној ресторацији. До Постојне из Италије долазе возови са електричном вучом, а одавде кроз Југославију тутњи велика парњача. Воз је пун путника, тако да немамо места већ стојимо у ходнику. Ја истина седим на коферу. Путници из купеа испред кога смо стајали видећи жену са малим дететом нуде нам да уђемо унутра. Чак ми омогућавају да спавам са главом у мамином крилу и ногама у крилу једне од путница.

Испоставиће се да су то амерички професори који путују на неку конференцију у Загреб. Неки од њих знају руски језик тако да их тата упућује у неке наше основне речи. На растанку добијам од њих грисине и слане бомбоне. Од Загреба остајемо сами у купеу и коначно можемо да се одморимо до Београда. Како смо се вратили у Чачак не сећам се. Вероватно „Ћиром“. Пошто се Ибарска магистрала почела градити тек 1960. године аутобуски саобраћај између Чачак и Београда одвијао се преко Рудника и Тополе. Зато је могуће да смо се вратили и овим превозом.

У овом тексту у више наврата сам поставио питање везано за могућност поновног враћања Градцу и Далмацији. Потајно сам се надао да ћу бар још

једном прошетати се уз Градину до куће Ујдура. Трагајући за могућим контактима на Интернету нађох читуљу из „Слободне Далмације“ у којој се родбина и пријатељи обавештају о смрти Ника и Марије Ујдур. Ожалости ме вест, поготву што сазнадох да су преминули истога дана. То ме натера да још будем истрајнији у успостављању контакта са старим пријатељима. Коначно једнога дана нађох Жељкову email адресу на послу у Луци Плоче и написах писмо. И тако почесмо да се дописујемо. Након шест година 2012. године одлучих се да се са Александром упутим у Далмацију. На Сабору у Гучи купих пар ситница као поклон, неизбежни кајмак и после више од две деценије нађох се на драгим местима из детињства и младости. По повратку кренух да пишем белешке са пута, али их незаврших. Ипак нађох пролог започетог текста.

Приближавајући се Градцу све ми се више наметала мисао – „Како је прошло тих двадесет осам година како нисам био овде“. Како ће изгледати сусрет са људима који су ми били најближи пријатељи, а онда нас је хук времена раздвојио. Сада су ту и њихове породице, које готово да нисам ни упознао. Међутим, већ први поглед на драго место, иза једне од окука на магистралу рекао ми је да је готово све исто. Спуштајући се улазним путем препознао сам нову школу, а онда и средњу цесту која је повезивала супротне делове Градца. Истина сад је више кућа, али некако ми се учинило као да сам колико јуче био овде. Улица што се са Градине спушта на Солине сада је шири и двосмерна, али она што са Солина води до куће мојих Ујдура сада је некако ужа, али углавном све је ту. Дочекује ме плато испред цркве нешто измењене визуре, али куће Ујдура су на свом месту као и некада. Коначно сам стигао на место без кога нисам могао замислити летовање од доба детињства све до студентског доба.